

Марко КНЕЖЕВИЋ – Таијана БЕКИЋ

ФУНКЦИОНАЛНА СВОЈСТВА КОСОВСКО-МЕТОХИЈСКИХ БАЊА

Предмет наших разматрања су леčiliшне и туристичке функције косметских бања. Резултати истраживања тих функција базирани су на консултовању расположиве литературе, теренским опсервацијама и коришћењу адекватних научних метода. Територија Косова и Метохије (10.360 km²) представља једну од најбогатијих геотермалних зона Србије. Располаже са око 30 појава минералних, термалних и термоминералних вода, различитих физичко-хемијских и леčiliшних својстава. Од тог броја, свега три изворска локалитета су претворена у бање: Пећка бања, Клокот бања и Бањска.

Кључне речи: Косово и Метохија, бања, лечење, туризам, рекреација

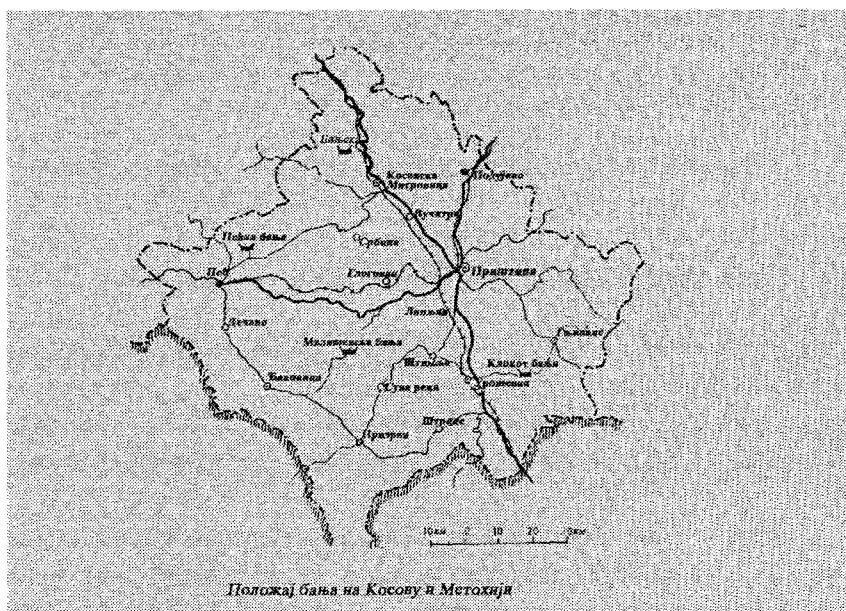
Саобраћајни и туристичко-географски положај

Бање Косова и Метохије одликују се повољним саобраћајним и туристичко-географским положајем, нарочито у односу на важне путне правце и туристичке вредности у окружењу, док је њихова позиција у односу на велике градове, као изворе туристичке тражње, мање повољна.

Бањска и Клокот бања налазе се у непосредној близини уздужног магистралног путног правца (друског и железничког), који пролази долином Ибра и преко Косова повезује Београд са Скопљем и даље према југу са Солуном. Са овим путним правцем у Приштини се укршта важан попречни путни правац (друски и железнички), који води од Ниша, преко Прокупља и Куршумлије за Пећ, одакле се настављају аутомобилски путеви преко превоја Чакор и Кула за Црну Гору. Ова

два међународна путна правца чине саобраћајне кичме и коридоре Косова и Метохије, односно јужне Србије. Са бројним прикључним путевима регионалног и локалног значаја, они, захваљујући својим транзитним, контактним и поливалентним својствима, повећавају туристичку вредност и функционалност бањских места овог простора и јављају се као значајан елеменат и фактор њихове туристичке валоризације. За Клокот бању значајан је и регионални друм: Бујановац – Гњилане – Клокот бања – Урошевац – Призрен – Пећ, а за Пећку бању такође попречни регионални пут Косовска Митровица – Пећ. Позицију Пећке бање побољшава и чињеница што је она најближа Црној Гори, у којој је бањски туризам неразвијен (1, 224).

Главни извори клијентеле за бањска места Косова и Метохије данас се налазе у градским и индустријским зонама Приштине, Косовске Митровице, Пећи, Призрена, Урошевца, Гњилана и других градова, односно у локалним и регионалним контрактивним зонама овдашњих бања.

Скица 1. Положај бања на Косову и Метохији

Међутим, ти градски и индустријски центри представљају скромне изворе тражње за поменуте бање. Што се тиче градова централне

Србије и Војводине, њихова клијентела је усмерена углавном према бањама западноморавске зоне, које апсорбују преко 50 % промета у бањском туризму Србије. Највећи део тог промета остварују Врњачка, Матарушка и Овчар бања (2, 39).

Физичко-хемијске одлике бањских вода

У физичко-хемијским особинама вода разматраних бања (издашност, температура воде, минерални и гасни састав, генетски тип) садржани су основни индикатори за оцену њихове леčiliшне и туристичке вредности.

Табела 1. Основни показатељи физичко-хемијских особина вода косовско-метохијских бања (по Д. Протићу, 1995)

Назив	Издашност у l/s	Температура воде у °Н	Тип воде	Укупна минерализација	Преовлађујући гас
Пећка бања	4,0 главни изв.	11–48	HCO ₃ – Na, Mg	2,04 g/l ph 6,8	Угљенмоноксид
Клокот бања	10,0	32	HCO ₃ -Na	3,60 g/l ph – 6,8	Угљенмоноксид
Бањска	2,5	31,5–54	HCO ₃ -Na	1,36 g/l ph 6,7	Азот

У Пећкој бањи постоји више извора који избијају дуж раседа на кречњачком узвишењу. По Д. Протићу, главни извор даје 4 l/s, а по И. Бериши 18 l/s. Клокот бања се одликује великом потенцијалношћу откривања нових извора. У периоду од октобра 1995. до јуна 1996. године у овој бањи отворене су две нове бушотине, од којих једна избацује 2,5 l/s (t 26°Н), а друга, већа 22,5 l/s (t 37°Н) (4, 126). Главни извор Бањске је каптиран у виду бетонске коморе и има издашност 2,5 l/s (3, 37).

Смештајни капацитети и промет болесника и туриста

У структури смештајних објеката на Косову и Метохији, од укупно 2.599 соба и 6.106 лежаја, доминирају основни капацитети (хотели разних категорија, пансиони и преноћишта) (стање 1994. године). Они располажу са укупно 1.916 соба и 3.618 лежаја. Комплементарни капа-

цитети (бањска и климатска леčiliшта, планинарски домови, радничка одмаралишта, децја и омладинска одмаралишта, кампови и домаћа радиност) располажу са укупно 683 собе и 2.026 лежаја. Од тога на бањска леčiliшта отпада 280 соба и 549 лежаја, а на климатска 36 соба и 90 лежаја. У структури бањских места на Косову и Метохији, основни смештајни капацитети (хотели) располажу са 299 соба и 618 лежаја (5, 43).

Табела 2. Смештајни капацитети и промет гостију у бањским местима Косова и Метохије у 1994. години (5, 43)

Бањско место	Собе	Лежаји	Доласци	Ноћења	Просечна дужина ноћења
Пећка бања	414	831	5.521	44.804	8,1
Клокот бања	138	268	3.557	25.995	7,3
Бањска	27	68	99	632	6,4
Укупно	579	1.167	9.187	71.431	7,3

Приказани промет односи се само на домаће посетиоце, јер страних није било. Обим и структура промета указују на локални и регионални значај косовско-метохијских бања.

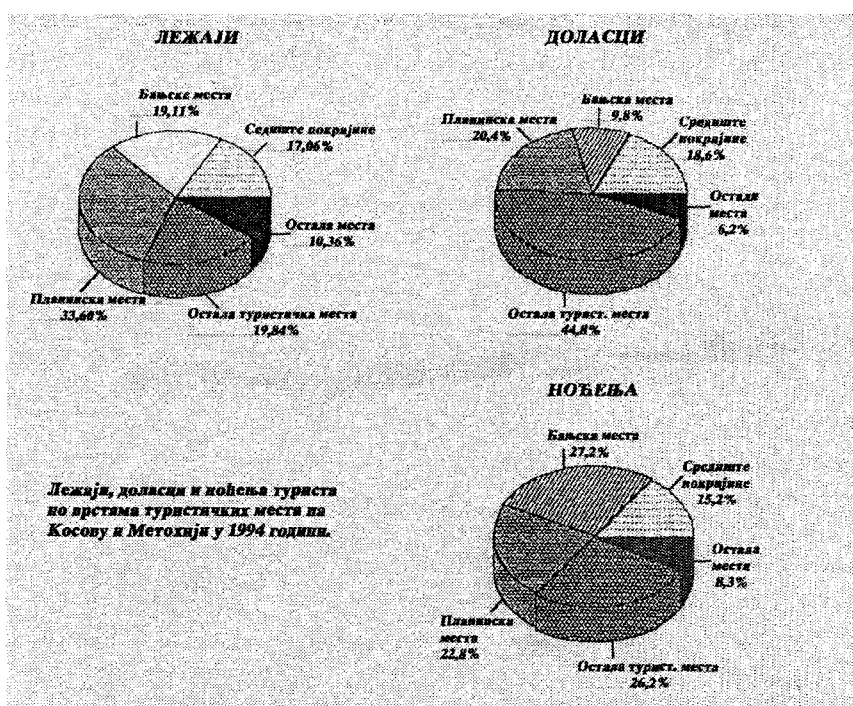
У Бањској је 1936. године регистровано 1.550, а 1954. године 2.877 гостију. Већи развитак бања остварује тек после 1945. Осамдесетих година 20. века посета бањи је достигала 3.500 гостију годишње, док је у току 1994, због запуштености, опала на свега 99 долазака и 632 ноћења. Пећка бања остварује неупоредиво највећи промет гостију: у њој је 1972. године боравило 8.130 посетилаца, који су остварили 48.450 ноћења, а 1976. било је 12.000 посетилаца, од којих само у Центру за рехабилитацију и одмор 5.000 (3, 133). Године 1995. у „Илици“ је регистровано 4.718 гостију, 43.709 ноћења. У Клокот бањи је 1994. године регистровано 3.557 долазака и 25.995 ноћења, а у току 1996. у Стационару бање боравило је 3.450 пацијената, не рачунајући 1.500 њих који су свакодневно долазили на одговарајући бањски третман.

У структури укупног туристичког промета на Косову и Метохији у току 1994. године, по врстама туристичких места, бањска су остварила 9,8% долазака и 27,2% ноћења. Ранијих година, пре увођења санкција од стране међународне заједнице, бање на Косову и Метохији, као и у оста-

Слика 2. Хидрогеолошки размештај минералних и термалних вода на Косову и Метохији (по Д. Протићу)

лом делу Србије, остваривале су знатно већи промет болесника и туриста. У току 1998. године, нестабилна политичка и безбедносна ситуација на Космету, проузрокована тероризмом шиптарских сепаратиста, претила је да паралише туристички промет. У „Илици“, која је у сезони 1997. доживела туристички бум, извршене су биле све припреме за следећу. Међутим, и поред значајне пропагандне делатности, због опасности од шиптарских сепаратиста и терориста, посете бањи су биле врло слабе, па је претила опасност затварања бањског хотела.

Слика 3. Лежај, доласци и ноћења туриста по врстама туристичких места на Косову и Метохији у 1994. години.

Лечилишне функције

Према неким индицијама, лечилишна моћ Пећке бање и Клокот бање била је позната још у доба Римљана и у средњем веку. Клокот бање се спомиње још 1381. године, у повељи кнеза Лазара (4, 188). Пећ-

ку бању и Бањску такође су користили средњовековни српски владари, а касније и Турци. Први хотел у Пећкој бањи изграђен је 1935. године.

После Другог светског рата лечилишне функције косметских, као и осталих југословенских бања, нарочито су доминирале у периоду до 1965. године. До тада су бање имале статус народних лечилишта, чије је капацитете попуњавала организација социјалног осигурања. Осигураници су масовно упућивани у бање на лечење, одмор и рекреацију под повољним условима. То је допринело опремању и јачању материјалне базе бања, а касније и њиховом туристичком развоју.

На основу физичко-хемијских и минералošких својстава вода разматраних бања дефинисане су индикације за основно и допунско лечење.

Хипертермалне воде Пећке бање користе се у балнеотерапији за купање и пиће. Медицинске индикације су: запаљиви и дегенеративни реуматизам, посттрауматска стања, ишијас, неке кожне болести (екцеме, чиреви), женске болести, повреде и обољења костију, обољења нерва и др.

Клокот бања пружа услове за успешно лечење, опоравак и рехабилитацију болесних, као и за рекреацију и одмор здравих лица. Употребом воде, лековитог блата и других природних фактора, уз одређено дозирање лекова, бања лечи: реуматска обољења, болести нервног система, кожна и нервно-стомачна обољења, кардио-васкуларне болести, посттрауматска стања и др. (3, 190). Купање се, као и у Пећкој бањи, обавља у базенима и кадама. Лечење се врши и пијењем воде. Као флаширана, „Клокот вода“ пласира се на тржишту. Производе се и сокови (6, 36).

Термоминерална вода Бањске користи се за купање и лечење пијењем. Бања лечи реуматизам, нарочито ишијас, кожне и друге болести (3, 71). Располаже са два базена и неколико када.

Лечење у бањама до 1999. године вршиле су специјализоване здравствене установе: у Пећкој бањи Завод за физикалну медицину и рехабилитацију „Бања Илиџа“, а у Клокот бањи Завод за лечење и рехабилитацију „Клокот бања“. Поменути заводи добро су технички опремљени и имали су лекаре специјалисте за све врсте бањске терапије. Међутим, по доласку мировних снага УН, војске КФОР и полиције УНМИК на Косово и Метохију управљање бањама, изузев Бањске, преузеле су шиптарске установе. Од тада бање постају искључиво ле-

чилишни и рехабилитациони центри. Такву функцију имају и данас (2003. године), с тим што клијентелу „Илице“ и Клокот бање чине искључиво Шиптари. Према добијеним информацијама, бањски стационари раде пуним капацитетом.

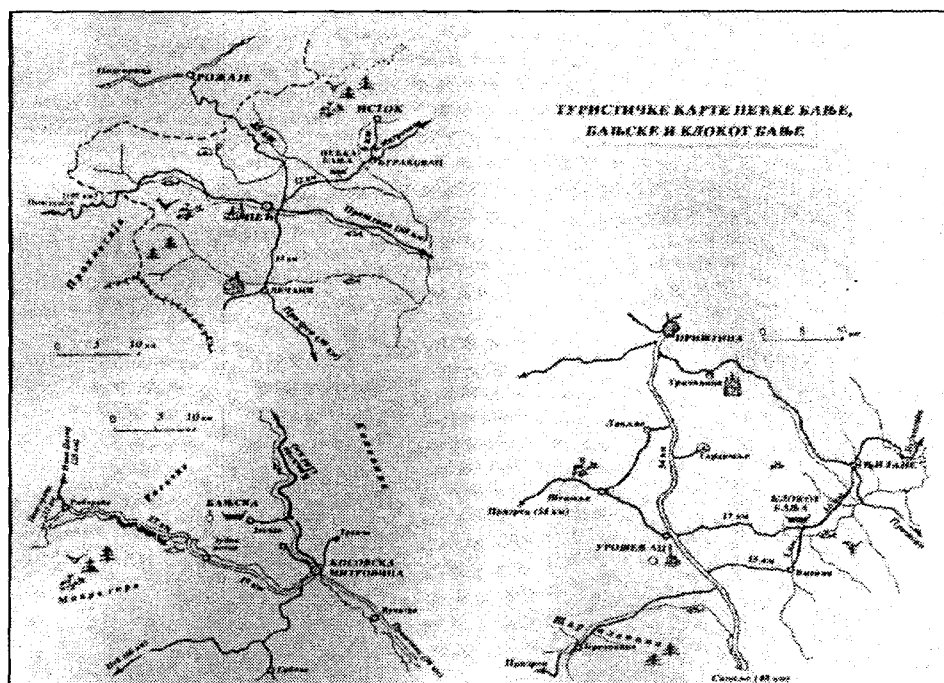
Туристичке функције

Бање Косова и Метохије са својом атрактивном околином располажу изузетним природним и антропогеним ресурсима за развој здравствено-рекреативног, излетничког, климатско-лечилишног, конгресног, спортско-манифестационог, културно-манифестационог, еколошког, екскурзивног и сеоског туризма. До претварања Косова и Метохије у међународни протекторат, доласком мировних снага УН, излетнички туризам је најинтензивнији у данима викенда, државних и верских празника. Јављао се у два облика: 1) као елемент понуде бањског туризма (организовање излета за посетиоце бање) и 2) као врста иницијативног туризма (посете бањских места и њихове околине из матичних туристичких места). У разматраним бањама, уз излетничку, наглашене су биле и друге туристичке функције, нарочито екскурзивне, климатско-лечилишна и транзитна. Услови за остале видове туризма су неискоришћени. Иако су бање доступне за посету у свим годишњим добима, туристички промет у њима је сезонског карактера. Масовнији је лети него у осталим добима.

Данас, у Протекторату који је под доминацијом САД и у којем власт прелази из руку УНМИК-а у надлежност албанске самоуправе, дошло је до одумирања туристичких функција не само у бањама него и у познатом зимско-спортском центру Брезовици на Шар-планини. Срби су протерани са својих огњишта, а они који су остали живе у енклавама које подсећају на гета. Лишени су основних људских права као што су слобода кретања, слобода говора ван својих енклава, лична сигурност, слободан живот и учешће у органима власти. КФОР и УНМИК ништа нису учинили да се спречи егзодус преко 300.000 Срба и других неалбанаца са Космета, нити сада омогућавају њихов повратак на своја вековна огњишта. Такође нису предузели потребне мере да се спрече насиље и тиранија над српским становништвом и варварско уништавање око 110 српских храмова од стране шиптарских екстремиста. Космет је скоро потпуно изолован од своје матице – Србије. Срби

су у Клокоту чинили 97%, а у Пећкој бањи са другим неалбанцима (Црногорцима и муслиманима) 38% укупног становништва, док је њихов број у туристичком месту Штрпце износио 96% (попис из 1981). Нажалост, данас Срби не учествују у управљању овим бањама.

У оваквој ситуацији илузорно је говорити о туристичким функцијама бања и других туристичких дестинација на Косову и Метохији. Мада је од доласка снага УН прошло више од три године, питање статуса Косова и Метохије још није отворено. Правилно решење овог питања предвидела је Резолуција Савета безбедности УН бр. 1244. Њоме се гарантује територијални интегритет и суверенитет СР Југославије, сада Србије и Црне Горе, над овом покрајином. Космет је саставни део нове заједнице Србије и Црне Горе и по Уставној повељи коју је у целини прихватио Савет Европе почетком 2003. године.

Слика 4. Туристичке карте Пећке бање, Бањске и Клокот бање

Спровођењем у дело назначених докумената омогућиће се повратак Срба на своја огњишта и поновно стварање мултиетничког Косова и Метохије, што је основни услов за стабилизовање политичких при-

лика и безбедносног стања на овим просторима. Тиме ће се створити и услови за интензивнији развој бањског и осталих видова туризма.

ЗАКЉУЧАК

Упркос богатству и разноврсности ресурса за формирање комплетне туристичке понуде са богатим садржајем боравка, ни једна од овдашњих бања није се развила у значајнији центар поливалентног туризма. То је свакако последица низа ограничавајућих фактора, као што су: слабо изражени покретачки фактори туристичке тражње у гравитационим бањским зонама, незавидан положај туристичке привреде у општем привредном систему, сезонски карактер пословања и релативно низак степен искоришћености бањских капацитета, недостатак оперативних стручних кадрова и др. Недостатак навика за туристичким кретањем у овдашњим бањским зонама проистиче из опште друштвено-економске заосталости Космета, националног и конфесионалног састава становништва, неповољне социјалне структуре и доминације пољопривредног становништва.

У циљу бржег развоја бањског туризма и јачања конкурентске способности косметских бања на туристичком тржишту, потребно је, под условом да се реши статус Космета, предузети низ мера, нарочито:

- обогатити садржај туристичке понуде бањских места са елементима спорта, културе, рекреације и разоноде;
- побољшати квалитет смештајних капацитета и услуга;
- обезбедити конкурентне цене здравствених, пансионских и ванпансионских услуга;
- извршити одређену специјализацију туристичке понуде и др.

Од посебног значаја за бањски туризам је бенефицирање боравка у вансезонским месецима, путем давања попушта, тј. снижавања цена боравка и лечења, као и организовање комплементарних и селективних врста туризма.

ЛИТЕРАТУРА

- 1) Кнежевић М., *Минералне и термалне воде Косова и Метохије и њихова туристичка вредности*, Екологија, посебно издање бр. 3 (Београд 1996);
- 2) Јовичић Ж., *Туризам Србије*, Туристичка штампа (Београд 1989);
- 3) Протић Д., *Минералне и термалне воде Србије*, Геоинститут, Посебна издања, књ. 17 (Београд 1995);
- 4) Миловановић Б., *Нови извори термоминералне воде у Клокоџ бањи*, Екологија, посебно издање бр. 3 (Београд 1996);
- 5) Савезни завод за статистику: *Туризам*, Статистички билтен, бр. 2061 (Београд 1995);
- 6) Ђекић Т., „Регионално-географска проблематика животне средине Косова и Метохије“ (магистарски рад одбрањен на Географском факултету у Београду, 2002).

Marko Knežević – Tatjana Đekić

THE FUNCIONAL CHARACTERISTICS OF THE KOSOVO-METOHIAN SPAS

The medical and tourist functions are the subject of our consideration.

The research results of these functions are based on the consultations of the available literature, the field observations and the usage of primary and other scientific methods.

The territory of Kosovo and Metohian (10.360 km²) is one of the richest geothermal areas of Serbia. There are about 30 mineral, termal and thermomineral waters with various physical, chemical and medical features. The Peć and Klokot spas and Banjska are the only spas which were turned into spas. Apart from these spas, many natural springs are given the name spa.

Thanking to the important highway directions (railway and road): Beograd - Kraljevo - Pristina - Peć, spas of Kosovo and Metohian have the favourable conditions for the realisation of their functions.

The lodging capacity of the Kosmet spas is on disposal with the total number of 1.167 beds. The Peć spa has the greatest number of visitors (5.521 visitors, 44.804 overnight stays), then the Klokot spa (5.557 visitors, 25.995 overnight stays) and Banjska (99 visitors, 632 overnight stays) (the situation in 1994). The average length of staying is: 8,1 days in the Peć spa, 7,3 days in the Klokot spa and 6,4 days in Banjska. The number of guests and time they spent there point to special medical functions of Kosmet spa.

Kosmet spas cure: rheumatic, skin and cardiovascular diseases, postrheumatic conditions, nervous system diseases, sciatica and other diseases. Apart from the common balneotherapeutic characteristics, each of these spas has specific facilities. The Klokot spa uses medical mud for curing, and produces and presents the mineral "Klokot water" and juices. The Pec and Klokot spas are more popular for their tourist functions.

Key words: Kosovo and Metohia, Spas, Curing, Tuorism, Recreation